

Feiten over globalisering

Auteur(s):

Kleinknecht, A.H.

Wengel, J. ter

*De auteurs zijn als wetenschappelijke directeur, respectievelijk senior onderzoeker verbonden aan het Economisch en Sociaal Instituut van de Vrije Universiteit.***Verschenen in:**

ESB, 81e jaargang, nr. 4076, pagina 831, 9 oktober 1996

Rubriek:**Trefwoord(en):**

globalisering, internationale, economische, betrekkingen

De wereldeconomie lijkt niet te globaliseren maar te regionaliseren. De Nederlandse buitenlandse handel concentreert zich altijd sterker op partners binnen de EU, en de directe buitenlandse investeringen van Nederland in lage-lonenlanden (en in het bijzonder in Zuidoost-Azië) zijn een bescheiden grootheid waarvan het relatieve belang nauwelijks groeit.

Er is de afgelopen jaren veel geschreven over de opkomst van lage-lonenlanden, waardoor de welvaart in Nederland in gevaar zou kunnen komen. Factoren zoals te hoge lonen, een starre regelgeving, ('Eurosclerose'), een te zware sociale lastendruk en een te grote mate van bescherming van de factor arbeid door de welvaartsstaat zouden ondernemers prikkelen om in lage-lonenlanden te investeren. Met name het globaliseringsdebat van oud-minister van Economische Zaken Andriessen in 1994, maar ook talrijke populariserende publicaties en redevoeringen (neem bijvoorbeeld Philips topman Timmer of de publicist Pim Fortuijn) hebben in Nederland de discussie gestimuleerd¹.

Ook op internationaal vlak wordt deze boodschap uitgedragen. Zo argumenteert Ostry dat de wereld aan het begin van een derde fase van internationale economische vervlechting staat. De eerdere, al voltooide fasen zouden die van de groei van internationale handel en de verwerking van de oliedollars in het internationale financiële stelsel zijn. De derde fase zou zijn gekenmerkt door groeiende internationale investeringen². Ook de Groep van Lissabon beschrijft de globalisering als een vast gegeven: 'De geo-economie van de planeet wordt nu gekarakteriseerd door een andere configuratie, waarbij de Aziatische landen naar voren komen als een van de assen van de zich mondiaal ontwikkelende economie en maatschappij'³.

Voor een nuchtere beoordeling van indrukwekkende verhalen lijkt het nuttig om eerst enkele elementaire gegevens in een historisch perspectief op een rij te zetten. Daarbij zullen we globalisering meten met cijfers over internationale handel en kapitaalstromen op macro-niveau. Immers, indien globalisering inderdaad een overheersend verschijnsel van deze tijd is, dan moet zich dit ook uiten in macro-cijfers zoals bijvoorbeeld in een groeiend (relatief) belang van export en import, en in een toename van de directe buitenlandse investeringen.

Handel

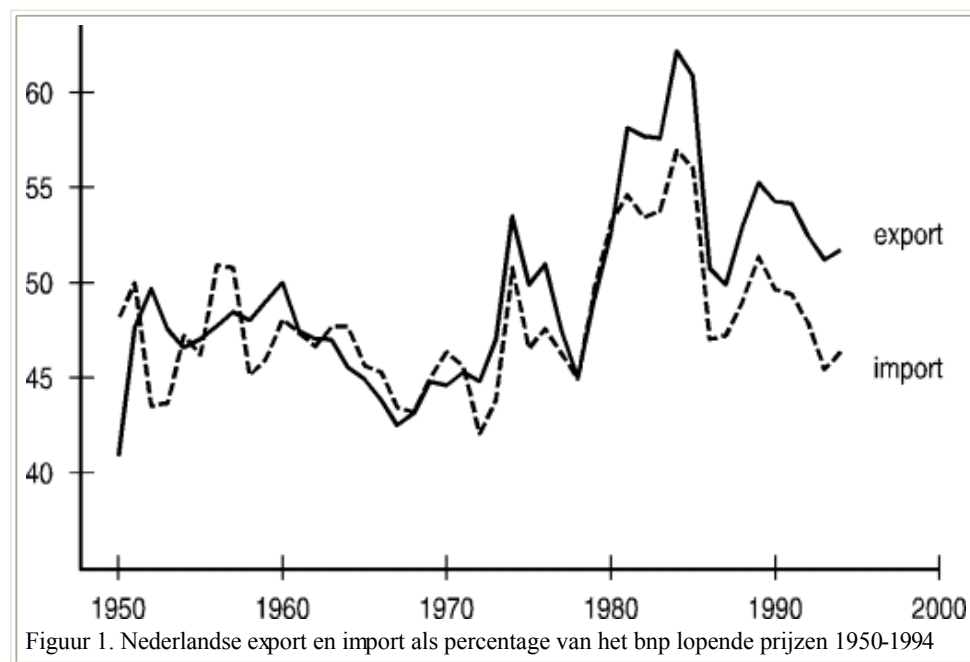
Ruigrok en Van Tulder hebben recent gegevens gepresenteerd over het relatief belang van de buitenlandse handel voor een aantal landen⁴. In [tabel 1](#) valt op dat in alle landen, met uitzondering van Nederland, het relatieve belang van export en import voor de nationale economie in 1913 hoger was dan in 1950 en 1973. Gedurende de periode 1913 tot 1950 is de internationaliseringsgraad van de economie in de meeste landen teruggelopen als gevolg van de twee wereldoorlogen en het groeiende protectionisme na de zware crisis van 1929/32. Het gemiddelde in de onderste rij van [tabel 1](#) laat zien dat er sinds 1950 een geleidelijk herstel van de wereldhandel plaatsvond. De relatieve graad van export- en importafhankelijkheid van de diverse landen is dus tegenwoordig niet substantieel hoger dan zo'n tachtig jaar geleden.

Tabel 1. Goederenexport plus -import als percentage van het bnp in lopende marktprijzen, volgens Ruigrok en Van Tulder

	1913	1950	1973	1994
Frankrijk	30,9	21,4	29,2	34,2
Duitsland	36,1	20,1	35,3	39,3
VK	47,2	37,1	37,6	41,8
Nederland	(100,0) _a	70,9	74,8	89,2
VS	11,2	6,9	10,8	17,8
Japan	30,1	16,4	18,2	14,6
gemiddeld	42,6	28,8	34,3	39,5

a. Ruigrok en Van Tulder vermelden in deze cel het bedrag van 100% die ook in andere statistische bronnen te vinden is. Lindblad en Van Zanden (De buitenlandse handel van Nederland, 1872-1913, *Economisch en Sociaal Jaarboek*, 1989, blz. 231-269) hebben dit percentage gecorrigeerd (door de voor Nederland karakteristieke goederendoorvoer af te trekken) en komen tot een schatting van ongeveer 60%.

figuur 1 bevat de Nederlandse export en import sinds de tweede wereldoorlog als percentage van het bruto nationaal product (bnp)⁵. Men kan zien dat er sinds 1950 slechts een bescheiden groei heeft plaatsgevonden van het relatieve belang van de buitenlandse handel, waarbij in de jaren tachtig een uitschieter naar boven optreedt, vermoedelijk verbandhoudend met fluctuaties van de dollarkoers.

In tabel 2 kan men zien dat de toename van de handel vooral binnen de Europese Gemeenschap heeft plaatsgevonden. Terwijl in de Nederlandse handel met de andere EU-lidstaten duidelijk een stijgende lijn zit, blijkt de Nederlandse handel met de rest van de wereld (als percentage van het bbp) min of meer constant. Met andere woorden, de Nederlandse buitenlandse handel concentreert zich in toenemende mate op landen binnen de EU. De getallen in figuur 1 en in tabel 2 zijn overigens niet volledig vergelijkbaar; ten eerste komen de handelscijfers van de nationale rekeningen niet overeen met de handelsstatistieken (onder meer vanwege verschillen in sectorale dekking en definitieverschillen); ten tweede gebruikt de EU een (gecorrigeerde) meting van het bbp in plaats van het bnp. Verschillen tussen alternatieve bronnen maken overigens niets uit voor de strekking van ons argument.

Tabel 2. De handel van Nederland met de lid staten van de EU en de rest van de wereld alleen goederen, als percentage van het bbp

jaar	EU uitvoer	RVW uitvoer	EU invoer	RVW invoer
1960	20,7	13,1	20,6	17,5
1965	21,9	9,7	22,8	14,1
1970	25,1	9,5	24,9	14,4
1975	28,8	10,7	22,3	16,5
1980	31,5	11,3	24,4	20,1
1985	39,1	13,7	29,4	21,0
1990	33,3	12,9	28,4	16,4
1995	30,5	13,6	26,1	15,3

Bron: eigen berekeningen op basis van *European economy: annual economic report for 1995*, Europese Commissie, Brussel.

tabel 3 laat zien dat de in tabel 2 gesignaleerde trend niet alleen voor Nederland, maar voor de hele EU geldt. De internationale handel binnen de EU neemt sterk toe, terwijl het relatief belang van de handel met partners buiten de EU sinds 1960 stagneert.

Tabel 3. De intra-EU en extra EU-handel als percentage van het bbp van de EU, alleen goederen, marktprijzen

jaar	intra-exp	extra-exp	intra-imp	extra-imp
1960	6,0	8,7	6,0	9,8
1965	7,0	7,1	7,1	8,7
1970	8,9	7,8	9,0	8,9
1975	10,4	9,4	10,5	10,3
1980	12,2	9,7	12,1	12,4
1985	13,8	11,4	13,6	12,1
1990	13,5	8,7	13,5	9,7
1995	14,0	9,8	13,3	9,5

Bron: zie tabel 3.

Theorie

Bovenstaande gegevens over de Nederlandse internationale handel staan op gespannen voet met de traditionele Heckscher-Ohlin handelstheorie. Volgens deze theorie zouden vooral landen met grote verschillen in de prijzen en relatieve schaarste van bepaalde productiefactoren met elkaar moeten handelen. Daarentegen laten de data een groeiende internationale handel zien tussen de ontwikkelde landen (met soortgelijke factorprijzen en schaarstes), vooral tussen landen van de EU. In plaats van een toenemende handel tussen Noord en Zuid is de wereld dus getuige van een toenemende handel tussen de ontwikkelde landen ('intra-industry trade')⁶. Om deze observaties te verklaren hebben de nieuwe handelstheorieën de nadruk gelegd op toenemende schaal-effecten⁷. De inzichten van de nieuwe handelstheorie zijn ook gebruikt om de groeiende handel binnen multinationale ondernemingen te verklaren. Zo voorspelt Markusens model van toenemende schaalopbrengsten dat investeringen van multinationale ondernemingen zich zullen concentreren in de ontwikkelde landen⁸.

Kapitaalstromen

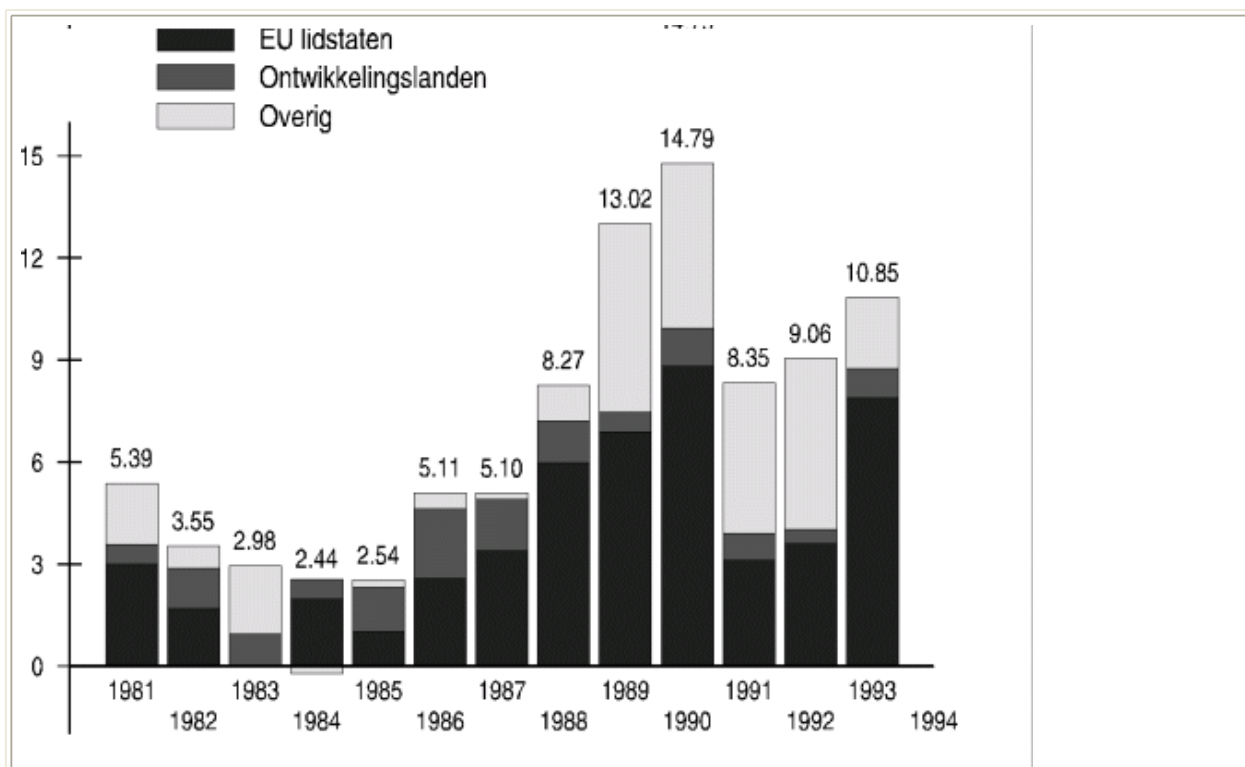
[tabel 4](#) laat voor de laatste jaren een toename zien van de Nederlandse investeringen in het buitenland hetgeen overigens ook niet anders te verwachten was, gegeven de bekende Nederlandse exportoverschotten. Het leeuwedeel van de Nederlandse buitenlandse investeringen gaat inderdaad naar landen binnen de EU. Het aandeel van ontwikkelingslanden, het bijzonder van Zuid-Oost Azië, is nogal bescheiden en vertoont nauwelijks groei.

Tabel 4. Buitenlandse investeringen van Nederland als percentage van de binnenlandse investeringen, naar bestemming

	totale buitenlandse investerings NL	waarvan gericht op: EU	ontw. landen	w.v. ZO-Azië
1981	12,87	7,28	1,31	
1982	9,93	4,93	0,93	
1983	8,26	4,99	0,64	
1984	10,50	7,20	0,91	
1985	11,22	4,10	2,76	0,88
1986	8,63	5,87	0,41	0,13
1987	15,66	6,48	0,73	0,12
1988	8,26	2,00	1,55	0,26
1989	23,51	11,88	2,61	1,20
1990	22,66	12,75	2,23	0,52
1991	20,28	13,46	1,88	1,19
1992	19,48	11,96	1,04	0,36
1993	17,09	11,67	1,86	0,48

Bron: eigen berekeningen op basis van *European economy: annual economic report for 1995*, Europese Commissie, Brussel en diverse DNB jaarverslagen.

Ongeveer dezelfde resultaten krijgt men wanneer men de investeringen van andere landen in Nederland bekijkt. [figuur 2](#) laat zien dat de belangrijkste buitenlandse investeerders in Nederland de EU-landen waren.

Bron: zie tabel 4.

De som van investeringen uit EU- en ontwikkelingslanden kan groter zijn dan het totaal, vanwege des-investeringen door andere landen.

Figuur 2. Investeringen vanuit andere landen in Nederland als percentage van de binnenlandse investeringen, naar herkomst

Het is interessant om de gegevens over kapitaalstromen in een langer historisch perspectief te plaatsen. Krugman argumenteert dat de relatieve omvang van de huidige internationale kapitaalstromen opvallend kleiner is dan die van de laatste jaren van de negentiende of van de eerste jaren van de twintigste eeuw. De vraag waarom de kapitaalmarkten tegenwoordig niet goed geïntegreerd zijn kan hij slechts tentatief beantwoorden: "I would guess that a major reason is the increase in actual interference and an even greater increase in potential interference by the state"⁹.

Conclusie

Het bovenstaande samenvattend kan worden gesteld dat er tegenwoordig geen sprake is van een historisch unieke 'globalisering' van de wereldeconomie. Veel duidt erop dat de relatieve internationaliseringsgraad van de wereldeconomie tegenwoordig niet groter is dan gedurende de 19e eeuw. Bovenstaande tabellen bevestigen de eerder geciteerde beweringen van Ruigrok en Van Tulder dat er geen sprake is van globalisering, maar eerder van 'regionalisering' van de concurrentieverhoudingen. De Nederlandse buitenlandse handel concentreert zich in toenemende mate op partners binnen de Europese Unie. Het is ook zeker niet zo dat Nederland aan het 'leegbloeden' is doordat ondernemers massaal in lage-lonenlanden investeren. De stroom van directe Nederlandse investeringen naar ontwikkelingslanden (en in het bijzonder naar Zuidoost-Azië) is bescheiden en groeit nauwelijks. Uiteraard is Nederland een netto-exporteur van kapitaal, maar dat was tegen de achtergrond van substantiële exportoverschotten ook niet anders te verwachten.

Tegen het bovenstaande verhaal kan men inbrengen dat wij twee belangrijke aspecten buiten beschouwing hebben gelaten. Ten eerste beperken wij ons tot directe buitenlandse investeringen. Het is best mogelijk dat (speculatieve) financiële transacties aan de beurs en op geldmarkten wel degelijk globale vervlechtingen laten zien. Niettemin, als globalisering inderdaad een verschijnsel is dat ons allen raakt, dan zou dit zich ook moeten uiten in investeringen in de reële sfeer en dit laatste is volgens bovenstaande tabellen juist niet het geval.

Ten tweede zou men kunnen argumenteren dat het niet de relatieve omvang van goederen of kapitaalstromen is die op globalisering wijst, maar de vermindering van verschillen in product- en factorprijzen op wereldschaal. Daarbij valt met name te denken aan een afname van de vraag naar (en de prijs van) laag gekwalificeerde arbeid in de rijke landen, dankzij het verplaatsen van laagwaardige activiteiten naar (en import uit) lage-lonenlanden. Het lijkt dat dit probleem in Nederland nog nauwelijks onderzocht is. Krugman komt in tentatieve berekeningen voor de VS tot de conclusie dat de effecten minimaal zijn¹⁰. Men zou nog kunnen uitzoeken of de conclusies voor een relatief open economie als de Nederlandse er anders uitzien. Echter, gegeven de relatief bescheiden omvang van economische transacties tussen Nederland en de lage-lonenlanden verwachten wij dat niet.

Ondanks deze relativerende opmerkingen moet het de aanhangers van de globaliseringstheorie te denken geven dat er tenminste drie belangrijke velden zijn waar geen globaliseringspatroon waar te nemen is. Ten eerste tonen onderzoeken aan dat in de (innovatie-) strategieën van 's werelds grootste bedrijven geen globaliseringspatroon te bekennen is¹¹. Als globalisering een dominant fenomeen was, dan had men daar tenminste in de strategieën van de grootste bedrijven iets van moeten terugzien. Ten tweede tonen wij aan dat de export- en importverhoudingen van Nederland evenmin overeenkomen met wat men vanuit de globaliseringstheorie verwacht. Ten derde laten ook de gegevens over de Nederlandse directe buitenlandse investeringen geen globaliseringspatroon zien. Wellicht ten overvloede zij ten slotte nog opgemerkt dat ook de suggestie niet opgaat dat de Nederlandse werkgelegenheid bedreigd is door lage-lonenlanden die grote netto-importeurs zijn van buitenlands kapitaal en die tevens de rijke landen met forse export-overschotten overspoelen. Zoals Paul Krugman recent nog in *Pop Internationalism* uitlegde, danken dergelijke angstscenario's hun populariteit aan een gebrekkige kennis van de internationale handelstheorie.

Zie ook:

- » N. Mensink en P. van Bergeijk, [Gloablalablah](#), *ESB*, 6 november 1996, blz. 914;
- » R.F.M. Lubbers, [Globalisering is meer dan handel](#), *ESB*, 6 november 1996 blz. 917 en
- » A.H. Kleinknecht en J. ter Wengel, [Een overschat fenomeen](#), *ESB*, 6 november 1996, blz. 918

¹ Zie bijvoorbeeld J.E. Andriessen en R.F. van Esch, *Globalisering: een zekere trend*, discussienota 93-01, Ministerie van Economische Zaken, Den Haag, 1993.

² S. Ostry: Beyond the border: the new international policy arena, *Strategic industries in a global economy: policy issues for the 1990s*, OESO, Parijs.

³ Groep van Lissabon, *Grenzen aan de groei*, VUB Press, Brussel, 1994, blz. 25.

⁴ W. Ruigrok en R. van Tulder, Misverstand globalisering, *ESB*, 25 december 1995, blz. 1140-1143.

⁵ De cijfers zijn afkomstig van het Nederlandse CBS en zijn overgenomen uit IMF, *International Financial Statistics*, september 1995 (CD-ROM).

6 zie S. Brakman en Ch. van Marrewijk, [De beperkingen van de handelstheorie](#), *ESB*, 17 juli 1996, blz. 628.

7 P. Krugman: Increasing returns, monopolistic competition, and international trade, *Journal of International Economics*, 1979, blz. 469-479; en Scale economies, product differentiation, and the pattern of trade, *American Economic Review*, 1980, blz. 950-959.

8 J. Markusen, The boundaries of multinational enterprises and the theory of international trade, *Journal of Economic Perspectives*, 1995, blz. 169-189.

9 P. Krugman, *Exchange rate instability*, MIT Press, Cambridge, 1989, blz. 81.

10 P. Krugman, *Pop Internationalism*, MIT Press, Cambridge, 1996, blz. 35-48.

11 Zie W. Ruigrok en R. van Tulder, op.cit., en P. Patel en K. Pavitt, Large firms in the production of the world's technology: an important case of non- globalization, *Journal of International Business Studies*, 1991, blz. 1-21.